Το Πολυτεχνείο: αλήθεια, μύθος και παραμύθια

_ 17 Νοεμβρίου 1973: Με την κατάληψη του Πολυτεχνείου άρχισε η αντίστροφή μέτρηση για τον Παπαδόπουλο, όχι για τη χούντα

Του **Απόστολου Δοξιάδη**

Στο αυτοβιογραφικό βιβλίο της νιότης μου, «Ερασιτέχνης Επαναστάτης», εστιάζω στα χρόνια της Απριλιανής δικτατορίας και τη μικρή και ασήμαντη συμμετοχή μου στον αντιδικτατορικό αγώνα, φοιτητής τότε. Σε ένα και μοναδικό σημείο του βιβλίου σταματώ την αφήγηση και περνώ σε λόγο δοκιμιακό. Αυτό αφορά την εξέγερση του Πολυτεχνείου, και γίνεται γιατί νιώθω την ανάγκη να καταρρίψω με επιχειρήματα τον τοξικό μύθο, ιδεολογικό δημιούργημα της μεταδικτατορικής Ελλάδας, που σημαδεύει ακόμα την πολιτική μας ζωή: ότι τη δικτατορία την έριξε τάχα η κατάληψη του Πολυτεχνείου, τον Νοέμβριο του 1973

Στην Ελλάδα πάσχουμε από την εθνική διαστροφή να γιορτάζουμε για τις επιτυχίες μας τις πιο ακατάλληλες ημέρες. Ετσι, για την ύπαρξή μας ως έθνους γιορτάζουμε την 25η Μαρτίου του 1821, αυθαίρετο ορόσημο ενός ξεσηκωμού που έληξε λίγα χρόνια αργότερα σε έναν φρικτό εμφύλιο —αντί για τη Ναυμαχία του Ναυαρίνου, που όντως κατέβαλε τον κατακτητή, ή, λογικότερα, την ημέρα της ανακήρυξης του ελληνικού κράτους, το 1830.

Για τη σημαντικότερη επέκταση της επικράτειάς μας, τη δεκαετία του 1910, δεν γιορτάζουμε σε εθνικό επίπεδο τίποτε. Για τη νικηφόρα συμμετοχή μας στον Β’ Παγκόσμιο Πόλεμο, γιορτάζουμε την ημέρα που μας επιτέθηκε η φασιστική Ιταλία, γεγονός που οδήγησε στην υποδούλωσή μας, αντί για

την ημέρα που γιορτάζουν όλες οι άλλες συμμαχικές χώρες, της συντριπτικής ήττας του Αξονα. Τη νικηφόρα λήξη του αιματηρότατου Εμφυλίου Πολέμου, το 1949, που μας έσωσε από το να γίνουμε σταλινική δικτατορία, δεν την ξέρουμε καν ως ημερομηνία.

Απόστολος Δοξιάδης

Οσο για την επταετή στρατιωτική δικτατορία, που άρχισε στις 21 Απριλίου του 1967, γιορτάζουμε την ημέρα της χειρότερης ήττας των δημοκρατικών πολιτών, την 17η Νοεμβρίου του 1973, ενώ την ημέρα της αποκατάστασης της δημοκρατίας—τη μόνη άξια να εορταστεί—κάνει ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας στον κήπο του ένα πάρτι, του οποίου οι κύριες ειδήσεις αφορούν τις ενδυματολογικές επιλογές των καλεσμένων—άντε και καμιά κρυάδα που είπε κάποια ή κάποιος πολιτικός αρχηγός, κάτω από την τέντα που κάθονται όλοι μαζί και πίνουν το ποτό τους.

Μένω όμως ειδικά στη λεγόμενη Γιορτή του Πολυτεχνείου, καθώς πλησιάζει σε λίγες μέρες. Το ότι γιορτάζουμε με πανηγυρισμούς την ημέρα μιας αιματηρής ήττας της δημοκρατίας, είναι το λιγότερο παράξενο.

Η ουσιαστική παραμόρφωση είναι ότι τη γιορτάζουμε ως μεγάλη νίκη. Και βέβαια, σε αρμονία με τον εορτασμό, έχουμε διδάξει επί δεκαετίες και συνεχίζουμε να διδάσκουμε σε γενιές ανυποψίαστων νέων Ελληνόπουλων, ότι η 17η Νοεμβρίου του 1973 οδήγησε, λέει, κατευθείαν στην πτώση της Χούντας.

Αλλωστε, το σύνθημα των πρώτων ετών της Κρίσης, *«Ένα-δύο-τρία, η Χούντα δεν τελείωσε το '73»*, που τάχα ήθελε να μας πει ότι ζούμε ακόμα σε καθεστώς δικτατορίας, ξεκινούσε από την παραίσθηση των φωνασκούντων ότι η Χούντα όντως τελείωσε το 1973 —λόγω του Πολυτεχνείου δηλαδή. Για να το πω αλλιώς, την επέτειο του Πολυτεχνείου τη γιορτάζουμε σαν να ήταν κάτι όπως το Βατερλό για την νίκη επί του Ναπολέοντα, ή η Απόβαση της Νορμανδίας για τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο.

Εχω αποκτήσει το κουσούρι να ρωτώ τα τελευταία χρόνια διάφορα παιδάκια, μικρά και όχι τόσο μικρά —ενίοτε και παιδάκια τριάντα ή σαράντα ετών— «ξέρεις, τι έριξε τη δικτατορία;».

«Το Πολυτεχνείο», μου απαντούν όλα, περήφανα για τις ιστορικές τους γνώσεις. Τέτοια είναι η στραβωμάρα που έκρινε το κράτος μας, σε αρμονία με κάποια ηττολάγνα διαστροφή στο συλλογικό μας ασυνείδητο, ότι έπρεπε να μας χώσει στα κεφάλια των μετεχόντων της ημετέρας σύγχρονης παιδείας.

Και με αυτή και παρόμοιες στραβωμάρες πάμε να καταλάβουμε την ιστορία μας, που πάει να πει και την ταυτότητά μας. Αλλά ένα έθνος που γαλουχείται με στραβωμάρες και ψέματα, είναι φυσικό να προχωράει βλέποντας στραβά και ψεύτικα και την καθημερινή πραγματικότητα. Στραβή εικόνα για το παρελθόν, σημαίνει και στραβή εικόνα για το μέλλον.

Ευχαριστώ λοιπόν θερμά το **Protagon**, που μου δίνει σήμερα την ευκαιρία να μεταφέρω τις σκέψεις και την ανάλυση που κάνω στο βιβλίο μου για το πραγματικό νόημα της εξέγερσης του Πολυτεχνείου, αφού πρώτα την αφηγούμαι στις σελίδες του.

Τα όσα ακολουθούν είναι οι σχετικές, δοκιμιακές σελίδες στον *«Ερασιτέχνη Επαναστάτη» (Ίκαρος, 2018)* με μικρές αλλαγές εδώ σε κάποια σημεία ώστε να αποκτούν νόημα και για όσους δεν έχει διαβάσει την προηγούμενη αφήγηση του βιβλίου:

…Γράφοντας πώς έξησα τα γεγονότα [της κατάληψης του Πολυτεχνείου] έστω και από μακριά, αλλά και περιγράφοντας τις συναισθηματικές μου αντιδράσεις, είναι πιθανό να φανεί σε όσους γνωρίζουν τα γεγονότα του Πολυτεχνείου από τον μύθο που επεκράτησε γι᾽αυτά, ότι αυτόν τον μύθο τον υιοθετώ κι εγώ.

Άλλωστε δήλωσα ότι, αν βρισκόμουν στην Αθήνα εκείνες τις ημέρες, θα ήμουν μέσα στο Πολυτεχνείο. Και μάλιστα δεν είμαι διόλου σίγουρος πως, αν ήμουν μέσα, θα δεχόμουν την άποψη του αγαπημένου μου Σταύρου Τσακυράκη για την την οικειοθελή λήξη της κατάληψης, το βράδυ της 16ης Νοεμβρίου—την άποψη που μειοψήφησε κατά δύο ψήφους στη γενική συνέλευση που έγινε αργά εκείνο το απόγευμα.

Αλλο όμως το τι σκέφτεσαι όσο εξελίσσεται η πραγματικότητα και άλλο η γνώση που έρχεται μετά, με την πάροδο του χρόνου που φέρνει τον αναγκαίο αναστοχασμό. Και, κυρίως, άλλο ο μύθος και άλλο η ιστορία. Άλλο το τι θέλουμε να πιστεύουμε ότι συνέβη και άλλο το τι πράγματι συνέβη. Άλλο το νόημα που μας αρέσει να δίνουμε στα γεγονότα και άλλο αυτό που πραγματικά έχουν, όπως τουλάχιστον το αναδεικνύει, κατά το δυνατόν, η προσεκτική ανάλυση της πραγματικότητας.

Το λέω εξαρχής, προς αποφυγήν παρεξηγήσεων. Ως «Μύθο του Πολυτεχνείου» δεν εννοώ εδώ αυτό που αποκαλούν έτσι κάποιοι ακραίοι δεξιοί κύκλοι, ανάμεσα τους και υποστηρικτές της Χούντας, οι οποίοι υποστηρίζουν ότι στις 17 Νοεμβρίου του 1973 δεν υπήρξαν νεκροί, ως αποτέλεσμα της κρατικής καταστολής της κατάληψης. Φυσικά και υπήρξαν, αν και δεν ήταν εκατοντάδες, ούτε ήταν μέσα στο Πολυτεχνείο, όπως το θέλουν κάποιες εκδοχές.

Σύμφωνα με τη Δίκη του Πολυτεχνείου, που έγινε τον χειμώνα του 1975, και που ήταν αντικειμενική με βάση την τότε γνώση των γεγονότων, οι νεκροί ήταν τουλάχιστον δώδεκα, ενώ μεταγενέστερες εισαγγελικές έρευνες κατέληξαν σε αριθμούς που προσέγγιζαν τους 30. (Ιδιώτες ερευνητές ανεβάζουν τον αριθμό μέχρι και τους ογδόντα, αλλά χωρίς τεκμηριωμένα στοιχεία.)

> **Δεν τιμάς τους νέους ανθρώπους που πήραν μέρος στην κατάληψη του Πολυτεχνείου, κι ακόμα λιγότερο τους νεκρούς, με το να τους στολίζεις με ψεύτικες δάφνες**

Αλλά ακόμα και η ελάχιστη τεκμηριωμένη και δικαστικά κατοχυρωμένη εκτίμηση, των δώδεκα νεκρών, δεν είναι διόλου αμελητέα. Δώδεκα ψυχές είναι αυτές. Δώδεκα άνθρωποι έχασαν τη ζωή τους από τη χουντική καταστολή εκείνων των ημερών, οι περισσότεροι από αυτούς σε αρκετή απόσταση από το Πολυτεχνείο, και αρκετοί από εξοστρακισμούς σφαιρών που δεν είχαν άμεσο ανθρώπινο στόχο.

Αλλά οι νεκροί είναι νεκροί. Σε όποιο σημείο της Αθήνας κι αν έχασαν τη ζωή τους εκείνες τις δυο ημέρες οι συγκεκριμένοι συμπατριώτες μας, δεν πέθαναν από ατύχημα ή ασθένεια, αλλά από σφαίρες όπλων του ελληνικού στρατού.

Αυτό που εγώ αποκαλώ εδώ «μύθο του Πολυτεχνείου» —ο πραγματικός μύθος, αν μου επιτρέπεται το οξύμωρο—είναι αυτός που επικράτησε ευρέως στη μεταδικτατορική περίοδο, και μάλιστα διδάσκεται στα σχολεία μας ακόμα και σήμερα ως Ιστορία.

Αυτός ο μύθος λέει, στην πιο ακραία μορφή του, ότι η κατάληψη («εξέγερση», όπως αποκαλείται συνήθως) του Πολυτεχνείου είχε ως άμεση συνέπεια την πτώση της δικτατορίας, ενώ σε μια άλλη, ηπιότερη εκδοχή, ότι ήταν ο καθοριστικός παράγων που οδήγησε πολύ γρήγορα σε αυτήν.

Οι πρωτεργάτες της στρατιωτικής δικτατορίας της 21ης Απριλίου του 1967, Νικόλαος Μακαρέζος, Στυλιανός Παττακός και Γεώργιος Παπαδόπουλος

Αυτά όμως δεν ισχύουν, ούτε το ένα ούτε το άλλο. Και δεν τιμάς τους νέους ανθρώπους που πήραν μέρος στην κατάληψη του Πολυτεχνείου, κι ακόμα λιγότερο τους νεκρούς, με το να τους στολίζεις με ψεύτικες δάφνες.

Η πράξη των νέων ανθρώπων που μπήκαν στο Πολυτεχνείο είχε τόλμη και θάρρος —συνάμα και, για τους περισσότερους, την άγνοια κινδύνου που κουβαλά αναγκαστικά η νιότη. Και αναμφισβήτητα, στη συντριπτική τους πλειονότητα, όσοι μπήκαν εκείνες τις ημέρες του Νοεμβρίου στο Πολυτεχνείο ήταν για να πετύχουν μια ώρα αρχύτερα την πτώση της δικτατορίας, δηλαδή για τον ίδιο ακριβώς λόγο που θα έμπαινα κι εγώ αν ήμουν εκεί —αν δεν με κρατούσε στο Παρίσι η πληροφορία ότι μόλις πατούσα το πόδι μου στην Ελλάδα θα με συλλάμβανε η ΕΣΑ, που με είχε βάλει στα κιτάπια της.

Αλλά η Ιστορία είναι πολύ πιο σύνθετη από τις προθέσεις ακόμα και των αγνότερων πρωταγωνιστών της. Ο μεγάλος φιλελεύθερος ρώσος στοχαστής του 19ου αιώνα, Αλεξάντερ Χέρτσεν, είχε απόλυτο δίκιο: στο δράμα της Ιστορίας προδιαγεγραμμένο λιμπρέτο, όπως το λέει, δεν υπάρχει.

Και βέβαια ούτε γίνεται πάντα το επιθυμητό, ούτε κερδίζουν πάντα οι καλοί. Εν προκειμένω, το αποτέλεσμα της κατάληψης του Πολυτεχνείου, ήταν το ακριβώς αντίθετο από το επιθυμητό: αντί η απελευθέρωση, η σκληρότερη καταστολή.

Και στην περίπτωση αυτή κέρδισαν κατά κράτος οι κακοί, όπως ακριβώς το είχε προβλέψει την πρώτη μέρα της εξέγερσης ο τότε καθοδηγητής μου, στο ΚΚΕ Εσωτερικού, ο Άξελ (Σωτήρης Βαλντέν).

Για να καταλάβουμε τι σημαίνει η κατάληψη του Πολυτεχνείο ως προς τις συνέπειές της, θα πρέπει να γυρίσουμε το βλέμμα πίσω και να δούμε ποιες ήταν εκείνο τον καιρό, λίγο πριν από την κατάληψη, οι δύο βασικές εναλλακτικές για το μέλλον, όπως τις έβλεπαν οι εχθροί της Χούντας, σε σχέση με το πώς θα φτάναμε στην αποκατάσταση της δημοκρατίας.

_ Ο Σπύρος Μαρκεζίνης (πρώτος από δεξιά) λίγο μετά την ορκωμοσία του στις 9 Οκτωβρίου 1973 έξω από το Πολιτικό Γραφείο, στη Βουλή, με τον τότε Αρχιεπίσκοπο Ιερώνυμο, τον δικτάτορα Γεώργιο Παπαδόπουλο (τρίτο από δεξιά) ως Πρόεδρο της Δημοκρατίας.

Η πρώτη εναλλακτική ήταν αυτή που πίστευαν πολλοί πολιτικοί εχθροί της δικτατορίας ότι υπηρετούσε η ορκωμοσία της «αμιγώς πολιτικής» (χωρίς στρατιωτικούς δηλαδή) κυβέρνησης Μαρκεζίνη, τον Οκτώβριο του 1973, που έφερνε και την ελπίδα των εκλογών, έστω και περιορισμένων επιλογών.

Με ετούτη την άποψη συντάσσονταν κορυφαίοι πολιτικοί της εκτός ΚΚΕ Αριστεράς, όπως ο Λεωνίδας Κύρκος και γενικός γραμματέας του ΚΚΕ Εσωτερικού Μπάμπης Δρακόπουλος, ο πρόεδρος της προδικτατορικής ΕΔΑ Ηλίας Ηλιού, αλλά και άλλοι με σημαντικό ρόλο στην προδικτατορική περίοδο, όπως ο Κωνσταντίνος Μητσοτάκης και ο Ευάγγελος Αβέρωφ.
(Ο Κωνσταντίνος Καραμανλής, αν και είχε ωθήσει τον Νίκο Μομφεράτο να συμμετάσχει στην κυβέρνηση Μαρκεζίνη, δεν συντασσόταν με την άποψη αυτή και κρατούσε τις αποστάσεις του).

Σύμφωνα με ετούτη την οπτική, η κυβέρνηση Μαρκεζίνη έφερνε την ελπίδα ότι ύστερα από εξήμιση χρόνια δικτατορίας θα γίνονταν επιτέλους τα πρώτα—δειλά μεν, αλλά σαφή—βήματα προς την αποκατάσταση της δημοκρατίας.

Σίγουρα κανένας πολιτικός υποστηρικτής αυτής της πρώτης εναλλακτικής, αριστερός, κεντρώος ή δεξιός, δεν ήταν τόσο αφελής ώστε να πιστεύει ότι οι εκλογές που θα διεξήγε η κυβέρνηση Μαρκεζίνη θα γίνονταν υπό ιδανικές συνθήκες, ότι θα ήταν αγνές και ανόθευτες, και ότι θα οδηγούσαν σε ένα εντελώς ελεύθερο καθεστώς.

Ούτε και πίστευε κανείς εχέφρων ότι με αυτές θα ξεφορτωνόμασταν τον δικτάτορα Γεώργιο Παπαδόπουλο από «Πρόεδρο της Δημοκρατίας», όπως και τους στρατοκράτες αξιωματικούς που τον στήριζαν. Αφού όμως δεν είχε φέρει αποτέλεσμα τίποτε άλλο ως τότε, αφού η αντίσταση στη δικτατορία δεν είχε ούτε μια στιγμή καταφέρει να απειλήσει σοβαρά το καθεστώς, αφού οι λιγοστές κινήσεις για την ανατροπή του μέσα από τις ένοπλες δυνάμεις είχαν αποτύχει παταγωδώς, και αφού οι ισχυροί της Δύσης δεν έδειχναν καμία διάθεση να πάρουν στα χέρια τους την υπόθεση της δημοκρατίας στην Ελλάδα, η αποκαλούμενη «φιλελευθεροποίηση» του υποσχόταν ο Παπαδόπουλος και οι εκλογές υπό την κυβέρνηση Μαρκεζίνη σίγουρα προσέφεραν μια κάποια λύση, μια ρεαλιστική διέξοδο, προς τη σωστή κατεύθυνση.

Ήταν ρεαλιστική για τον απλούστατο λόγο ότι υπήρχε στην πραγματικότητα και όχι στη φαντασία μας. Και ήταν διέξοδος γιατί, αν μη τι άλλο, θα αποτελούσε μια σημαντική πρόοδο σε όσα είχαν συμβεί μέχρι τότε.

Η λογική των αντιχουντικών υποστηρικτών αυτής της εναλλακτικής, πολιτικών και πολιτών, ήταν κατά κάποιον τρόπο βασισμένη στη λεγόμενη «τακτική του σαλαμιού»: ας πάρουμε μερικές φέτες ελευθερίας και ας ελπίσουμε ότι σιγά-σιγά θα μπορέσουμε να πάρουμε κι άλλες.

Έτσι, σύμφωνα με όσα πίστευε ένας μεγάλος αριθμός Ελλήνων, πολλών σοβαρών και άκρως δημοκρατικών ανθρώπων ανάμεσά τους, η κυβέρνηση που θα προέκυπτε από τις εκλογές, όσο αντιδημοκρατικά και να γίνονταν, θα επέτρεπε μεγαλύτερες ελευθερίες στην έκφραση από την προηγούμενη κατάσταση, θα περιόριζε την κρατική καταστολή, και θα επανέφερε σε κάποιο μικρό βαθμό το κράτος δικαίου.

Σίγουρα, κανείς δεν πίστευε ότι θα αποκαθιστούσε διαμιάς την πραγματική δημοκρατία. Αλλά από το ολότελα… Και, από κει και πέρα, κάθε πρόοδος, κάθε παραπανίσια ελευθερία, θα δημιουργούσε μεγαλύτερη πίεση στους χουντικούς, που θα έφερνε με τον καιρό ακόμα περισσότερες ελευθερίες.

Ουσιαστικά, με άλλα λόγια, με τις εκλογές που υποσχόταν ο Μαρκεζίνης θα συνεχιζόταν στο μέλλον, αλλά ισχυρότερα, το ίδιο μοντέλο που μας είχε φέρει μέχρι το πρώτο μισό του Νοεμβρίου του 1973, αυτό που είχε προκύψει εν μέρει μέσω των φοιτητικών διεκδικήσεων (κατάληψη της Νομικής), εν μέρει μέσω των συζητήσεων κάποιων συντηρητικών πολιτικών (κυρίως του Ευάγγελου Αβέρωφ) με τους μετριοπαθέστερους και πιο ρεαλιστές εκ των χουντικών, αλλά και σε μεγάλο βαθμό από τη μεγαλομανία του Γεώργιου Παπαδόπουλου, που ήθελε να μετατραπεί σε εθνάρχη.

Πιέζω, παίρνω κάτι. Πιέζω κι άλλο, παίρνω κάτι ακόμα. Ως τότε, το σύστημα είχε λειτουργήσει σε κάποιο βαθμό. Ήταν λογικό ότι θα λειτουργούσε ακόμα καλύτερα με μια εκλεγμένη, πολιτική κυβέρνηση.

_ Από την κατάληψη της Νομικής, τον Νοέμβρη του 1973.

Η δεύτερη, αντίθετη εναλλακτική γενική στρατηγική, ήταν η άρνηση του δρόμου που υποσχόταν η λύση Μαρκεζίνη, και η κάθετη αντίσταση στα σχέδια του Παπαδόπουλου για τάχα-φιλελευθεροποίηση και εκλογές που σίγουρα θα ήταν νοθευμένες, και πιθανότατα με αυστηρούς περιορισμούς στο ποιοι θα συμμετείχαν.

(Σχέδιο εκλογών δεν είχε εκπονηθεί ή ανακοινωθεί —όλα κινούνταν ακόμη τον Νοέμβριο ανάμεσα σε ευσεβείς πόθους και εικασίες.) Αυτή, η δεύτερη στρατηγική είχε το επίκεντρό της στο τμήμα του φοιτητικού χώρου που είχε δείξει ως τότε διάθεση για αντίσταση, αλλά και σε πολλούς αντιχουντικούς πολιτικούς, ανάμεσά τους και τις δυο εξέχουσες μορφές της μεταχουντικής πολιτείας, τον Κωνσταντίνο Καραμανλή και τον Ανδρέα Παπανδρέου.

Στη λογική αυτής, της δεύτερης εναλλακτικής άρχισε η κατάληψη του Πολυτεχνείου. Αυτοί που την

άρχισαν δεν εκπροσωπούσαν ούτε παλιούς πολιτικούς όμως, ούτε κόμματα, ούτε καν τα δύο κομμουνιστικά, δηλαδή το ΚΚΕ και το ΚΚΕ Εσωτερικού.

Ηταν οι λεγόμενες αριστερίστικες (αριστερά των ΚΚΕ) οργανώσεις, κάποιοι αναρχικοί, αλλά και μικρές κεντρώες-δημοκρατικές αυτόνομες κινήσεις. Αυτοί ήταν που μπήκαν στον περίβολο του Μετσόβιου Πολυτεχνείου το απόγευμα της 14ης Νοεμβρίου, 1973, και κλείστηκαν μέσα.

Πίστευαν άραγε αυτοί που ξεκίνησαν την κατάληψη την πρώτη μέρα —οι «γκοσίστες», όπως λέγανε οι παρισινοί Ελληνες τους αριστεριστές— ότι η κατάληψη θα οδηγούσε κατευθείαν στην πτώση της Χούντας; Μάλλον όχι: την έβλεπαν σαν μια ακόμη ενέργεια αντίστασης.

Βέβαιο είναι ότι όσοι μπήκαν στον Πολυτεχνείο την πρώτη ημέρα έδειξαν με τη στάση τους ότι αρνούνταν να κάνουν τα καλά παιδιά στην κυβέρνηση Μαρκεζίνη, αντιτιθέμενοι στη στρατηγική που είχαν ουσιαστικά, αν και σιωπηλά, επιλέξει αρκετοί αντιχουντικοί πολιτικοί, και κάποιες αντιχουντικές οργανώσεις και κόμματα που πίστευαν στις προοπτικές που άνοιγε το όραμα των εκλογών, το ΚΚΕ Εσωτερικού όντας το πιο αριστερό ανάμεσά τους.

Με την οπτική της πρώτης ημέρας λοιπόν, η κατάληψη των λίγων εκατοντάδων φοιτητών ήταν μια ακόμα κίνηση αντίστασης —τίποτε περισσότερο. Ήδη όμως από τη δεύτερη, όταν τους αρχικούς «γκοσίστες», αναρχικούς και ανένταχτους δημοκρατικούς άρχισαν να πλαισιώνουν και άλλες οργανώσεις, αλλά και φοιτητές και άλλοι νέοι άνθρωποι με προσωπική τους πρωτοβουλία, άρχισε να φαίνεται ότι η κατάληψη του Πολυτεχνείου μπορούσε να εξελιχθεί στην ισχυρότερη μαζική κίνηση αντίδρασης στη Χούντα μέχρι τότε, ακόμη μεγαλύτερη και από την κατάληψη της Νομικής, ένα εξάμηνο νωρίτερα.

Αυτό ήταν ξεκάθαρο και από τις αντιδράσεις του ξένου Τύπου, πράγμα που εξέφραζε πιστεύω όχι τόσο κάποια αντικειμενική εικόνα γενικευμένης εξέγερσης αλλά και την αγανάκτηση πολλών ξένων προοδευτικών πολιτικών ανταποκριτών, των ευρωπαϊκών και των αμερικάνικων μέσων, στην ουσιαστική απραξία των δυτικών κυβερνήσεων ως τότε, και στην έλλειψη κάθε ουσιαστικής πολιτικής κίνησης κατά της Χούντας.

Οσο προχωρούσε η δεύτερη ημέρα της κατάληψης, και κυρίως την τρίτη, την 16η Νοεμβρίου, όταν άρχισαν να μαζεύονται και αρκετοί πολίτες έξω από το Πολυτεχνείο, και τα ξένα μέσα να δίνουν ολοένα και περισσότερο την εικόνα ενός γενικευμένου ξεσηκωμού κατά της Χούντας, οι πιο αισιόδοξοι στην Ελλάδα, κυρίως κάποιοι νέοι, άρχισαν να πιστεύουν ότι ίσως είχε έρθει η πολυπόθητη στιγμή, η αρχή του τέλους της Χούντας.

Ετσι ακριβώς και ο έλληνας φίλος μου που όρμησε στο γραφείο μου στην Εκόλ Πρατίκ, στο Παρίσι, το πρωΐ της 16ης Νοεμβρίου, φωνάζοντάς μου εκστατικός: *«Στην Αθήνα ξεκίνησε επανάσταση! Τώρα οι οικοδόμοι κατεβαίνουν στο κέντρο!»*, και μετά προσθέτοντας, ως αριστεριστής ο ίδιος, και την κραυγή *«Οκτώβρης! Οκτώβρης!»,* ως κατευθείαν αναφορά στην ρωσική Επανάσταση.

Αλλά πέραν του δικού του, ειδικής υφής ενθουσιασμού, που ήθελε φιγούρες ελλήνων στιβαρών μπολσεβίκων εργατών να οδεύουν προς την κατάληψη των αντίστοιχων Χειμερινών Ανακτόρων, η αισιοδοξία ότι τα γεγονότα που βρίσκονταν σε εξέλιξη μπορούσαν να αποτελέσουν ένα σοβαρό χτύπημα στη Χούντα είχε δημιουργηθεί και σε άλλους, μετριοπαθέστερους ιδεολογικά πολίτες.

Σημαντικό, αλλά και καινούργιο στοιχείο στην εντύπωση που δημιουργούσε η κατάληψη σε Ελληνες και ξένους ήταν ο ραδιοσταθμός που λειτούργησε μέσα στο Πολυτεχνείο, που πρώτη φορά έβαλε στα σπίτια των πολιτών τη φωνή της αντιχουντικής αντίστασης με τέτοιο τρόπο.

Οι ελληνικές εφημερίδες έγραφαν τις ανταποκρίσεις τους για τα όσα συνέβαιναν με όση τόλμη

διέθεταν οι εκδότες και οι συντάκτες της καθεμιάς, και το δίκτυο της μετάδοσης των πληροφοριών στόμα-με-στόμα, πάντα με την αντίστοιχη διόγκωση και υπερβολή κατά τη μετάδοση, έκανε και αυτό τη δουλειά του στο να δημιουργεί μια αυξανόμενη αίσθηση γενικευμένης εξέγερσης στον κόσμο.

_ Εκτός από τους μεμονωμένους πολίτες είχαν αρχίσει να κατεβαίνουν στο κέντρο της Αθήνας, σωματεία και επαγγελματικές οργανώσεις, μαζί και κάποιοι οικοδόμοι, φαινόμενο πρωτόγνωρο στα χρόνια της δικτατορίας.

Στο μεταξύ, εκτός από τους μεμονωμένους πολίτες, άλλους απλώς περίεργους, άλλους πιο τολμηρούς, είχαν αρχίσει να κατεβαίνουν στο κέντρο της Αθήνας, σωματεία και επαγγελματικές οργανώσεις, μαζί και κάποιοι οικοδόμοι που εκστασίαζαν τον παρισινό φίλο μου, φαινόμενο πρωτόγνωρο στα χρόνια της δικτατορίας.

Η κατάληψη του Πανεπιστημίου Πατρών, το πρωί της τρίτης μέρας, έδωσε την ελπίδα ότι ξεκινούσε πανελλαδική εξέγερση. Οι αριθμοί των ανθρώπων στους δρόμους δεν ήταν ακόμα μεγάλοι, αλλά όλοι ήλπιζαν ότι ώρα την ώρα, ημέρα με την ημέρα, θα αυξάνονταν, ώσπου σε λίγο, ώρες ή ημέρες, κάποια εκατομμύρια θα κατέκλυζαν την Αθήνα, φέρνοντας κατά κάποιο μαγικό τρόπο την πτώση της Χούντας—είτε θα έπαιρναν τα όπλα οι στρατιώτες κατά των αξιωματικών, είτε κάποιοι τολμηροί αξιωματικοί θα έκαναν αντιπραξικόπημα, είτε οι πρωτεργάτες της Χούντας θα πανικοβάλλονταν και θα το έσκαγαν με ελικόπτερα, για να ζητήσουν καταφύγιο στην Ισπανία του Φράνκο, την Χιλή του Πινοσέτ ή την Ουγκάντα του Αμίν Νταντά, με την οποία οι χουντικοί είχαν ιδιαίτερες φιλίες. Αυτές ήταν οι ελπίδες των πιο αισιόδοξων εκείνες τις ώρες.

Κανείς δεν μπορεί να να είναι βέβαιος ότι το αντιπραξικόπημα του Ιωαννίδη δεν θα είχε γίνει και χωρίς την εξέγερση του Πολυτεχνείου

Αντ' αυτών, ήρθε η καταστολή της εξέγερσης από τον στρατό, τις πρώτες ώρες της 17ης Νοεμβρίου, με πιο συμβολική κίνηση την εισβολή του τανκ στην κεντρική πύλη του Μετσόβιου. Και εκείνη ακριβώς τη στιγμή, κάποιοι θιασώτες της πρώτης εναλλακτικής, δηλαδή της ελπιζόμενης φιλελευθεροποίησης υπό τον Μαρκεζίνη και της προοπτικής των εκλογών—αλλά όχι το ΚΚΕ Εσωτερικού, που άλλαξε άποψη για την κατάληψη, από εναντίον σε υπέρ, βλέποντας την απήχησή της—θεώρησαν την εξέγερση του Πολυτεχνείου τραγικό λάθος, που ανέκοψε την πορεία προς τη δημοκρατία. Είχαν δίκιο; Πιθανόν.

Ενας πιθανός αντίλογος σε αυτό είναι ότι, γυρνώντας στο κλίμα εκείνης της εποχής, κανείς δεν μπορεί να να είναι βέβαιος ότι το αντιπραξικόπημα του Ιωαννίδη δεν θα είχε γίνει και χωρίς την εξέγερση του Πολυτεχνείου, ίσα-ίσα για να ανακόψει την πορεία προς τις εκλογές —ίσως το Πολυτεχνείο να έδωσε στους σκληροπυρηνικούς της Χούντας απλώς μια αφορμή, και να μην ήταν η αιτία της ανατροπής του Παπαδόπουλου, και της αντικατάστασής του από το νέο, πολύ σκληρότερο καθεστώς, που μπορεί να συνέβαινε ούτως ή άλλως.

Βέβαια, αν ο Ιωαννίδης είχε κινηθεί για να εκτοπίσει τον Παπαδόπουλο χωρίς την εξέγερση του Πολυτεχνείου, η πράξη του θα θεωρούνταν μετωπική επίθεση στη φιλελευθεροποίηση, που ύστερα από εξήμιση χρόνια δικτατορίας είναι πολύ πιθανό να έβαζε σε αδιέξοδο την πλειονότητα των χουντικών αξιωματικών — ακόμα και να έκανε τον Παπαδόπουλο ήρωα της δημοκρατίας.

Αντίθετα, το Πολυτεχνείο και η αιματηρή καταστολή του από τον Παπαδόπουλο έδωσαν στον Ιωαννίδη την ευκαιρία να φανεί τις πρώτες ημέρες, παραδόξως, εκτός από πραξικοπηματίας, και κατά κάποιον τρόπο τιμωρός των σκληρών.

Όσο και να φαίνεται σήμερα περίεργο, τις πρώτες ημέρες του αντιπραξικοπήματός του, αρκετοί εχθροί της Χούντας έτρεφαν ψευδαισθήσεις ότι μπορεί η κίνηση του Ιωαννίδη να είχε και αγαθές προθέσεις —να ήταν αντίδραση στην αιματηρή καταστολή του Πολυτεχνείου και να οδηγούσε εκείνος, αντί ο Μαρκεζίνης, στη φιλελευθεροποίηση. Μάταιες ελπίδες.

Πάντως, αν δούμε σήμερα ψύχραιμα, από την απόσταση του χρόνου, τις δύο τότε εναλλακτικές αναγνώσεις της πραγματικότητας, δηλαδή από τη μια τη στήριξη της λύσης Μαρκεζίνη ως δρόμο προς το σταδιακό πέρασμα στη δημοκρατία και από την άλλη τη δυσπιστία προς αυτή και άρα τη σύγκρουση μαζί της που αντιπροσώπευε η κατάληψη του Πολυτεχνείου, καμία από τις δύο δεν ήταν αφ' εαυτής παράλογη—με τα μέτρα της εποχής.

Και οι δύο είχαν επιχειρήματα υπέρ και κατά. Άλλωστε, αν κοιτάξουμε αντίστοιχα ιστορικά παραδείγματα, άλλες δικτατορίες κατέρρευσαν σιγά-σιγά, με ήπια βήματα, κατά τον τρόπο που θα μπορούσε να συμβεί με την πιο ιδανική εξέλιξη της λύσης Μαρκεζίνη, και άλλες έπεσαν με σύγκρουση, ως αποτέλεσμα λαϊκού ξεσηκωμού.

_ Στην Πατησίων, μπροστά από το προαύλιο του Πολυτεχνείου.

Αλλά στην ελληνική περίπτωση οι υποστηρικτές και των δύο εναλλακτικών στρατηγικών, της ήπιας και της δυναμικής, εθελοτυφλούσαν ή και αγνοούσαν ένα σημείο: τον βαθμό στον οποίο ο Παπαδόπουλος δεν ήταν απόλυτος κυρίαρχος του παιχνιδιού.
Έτσι του άρεσε να εμφανίζεται, πάσχοντας από μεγαλομανιακή εμπιστοσύνη στον εαυτό του.

Αλλά δεν ήταν μόνος του. Πίσω του υπήρχε μια αρκετά πολυάριθμη και ετερόκλητη ομάδα αξιωματικών (η ίδια η «χούντα»), διασπασμένη σε υπο-ομάδες, φράξιες και ιδεολογικές τάσεις, που είχαν ως μόνο κοινό χαρακτηριστικό να θεωρούν την εξουσία ιδιοκτησία τους.
Κάποιοι λάτρευαν τον Παπαδόπουλο, άλλοι τον μισούσαν, ενώ πολλοί τοποθετούνταν ως προς αυτόν οπορτουνιστικά, ανάλογα με τα σημάδια των καιρών.

Στη δημόσια σκηνή, ο Παπαδόπουλος, ιδιαίτερα αφού είχε αυτοδιορισθεί Πρόεδρος της Δημοκρατίας, με τεράστιες εξουσίες, έκανε σε μεγάλο βαθμό κουμάντο. Αλλά δεν είχαν πάψει να έχουν ισχύ, στο παρασκήνιο, οι αντίπαλές του ομάδες.

Ως προς αυτό, οι οπαδοί της πρώτης εναλλακτικής που περίγραψα, ήταν πιο ρεαλιστές: στηρίζοντας τον Μαρκεζίνη, στήριζαν έμμεσα και τον Παπαδόπουλο απέναντι στις άλλες ομάδες—που ήταν σαφώς πιο ακραίες από την δική του γραμμή.

Αντίθετα, όσοι ήθελαν τη δυναμική αναμέτρηση, παραγνώριζαν ότι αυτή αφ’ ενός θα συσπειρώσει τις ομάδες που συγκροτούσαν τη Χούντα, και κυρίως θα ενθαρρύνει τις δυναμικότερες, με εξέχουσα αυτή του διοικητή της ΕΣΑ, του Ιωαννίδη.

Προωθώντας την πολιτική της σύγκρουσης με τη Χούντα, όσοι υποστήριζαν την κατάληψη, και την κλιμάκωσή της σε εξέγερση, παραγνώριζαν τους κινδύνους από την εσωτερική δυναμική της

Χούντας. Και κατ' αυτή την έννοια, ο Παπαδόπουλος παρενέβη δυναμικά στο Πολυτεχνείο για να προλάβει παρέμβαση του Ιωαννίδη.

Ήταν όμως πια αργά: το ίδιο το γεγονός της κατάληψης/εξέγερσης έδειχνε στους πιο σκληροπυρηνικούς αξιωματικούς ότι ο Παπαδόπουλος δεν μπορούσε να διεκπεραιώσει τα σχέδιο ομαλής, σταδιακής αλλαγής καθεστώτος, που έφτιαχνε με τον Μαρκεζίνη.

Με το ξεκίνημα της κατάληψης του Πολυτεχνείου, άρχισε η αντίστροφη μέτρηση για τον Παπαδόπουλο — είτε την αντιμετώπιζε με μετριοπάθεια ή δυναμικά, όπως τελικά έκανε: είτε θα έχανε την εξουσία από τους πολιτικούς, είτε από τους σκληροπυρηνικούς, όπως και έγινε.

Και ως προς αυτό, οι παλιοί πολιτικοί, από τον Ηλιού ως τον Αβέρωφ και τον Μητσοτάκη, είχαν λογαριάσει σωστά. Δεν ξέρω πόσο ήταν σοφοί, και πόσο ξεκάθαρα άκουγαν τη *«μυστική βοή… των πλησιαζόντων γεγονότων»,* που λέει ο Καβάφης, αλλά πάντως κάτι μυρίζονταν από αυτήν.
Το είπε ο Λεωνίδας Κύρκος το πρωί της 15ης Νοεμβρίου στον Σταύρο Τσακυράκη: *«Είμαι πολύ επιφυλακτικός για τη συμμετοχή μας στην κατάληψη».*

(Η μαρτυρία είναι του Σταύρου Τσακυράκη σε εμένα, λίγους μήνες πριν πεθάνει. Σημειώνω ότι ο Σωτήρης Βαλντέν επ' αυτού διαφώνησε μαζί μου, και μου είπε ότι σε κατ' ιδίαν συζήτησή τους, ο Σταύρος του είπε ότι τον Κύρκο τον συνάντησε στις 16 το απόγευμα, όταν εκείνος τον προέτρεψε σε συντεταγμένη αποχώρηση των φοιτητών από το Πολυτεχνείο, για να αποφευχθούν τα χειρότερα).

Έτσι ή αλλιώς, *«εις την οδόν έξω, οι λαοί ουδέν ήκουαν»*, πάντα κατά τον ποιητή. Κυρίως τα νεαρά μέλη του λαού που επέμεναν στην κατάληψη του Πολυτεχνείου, όπου παρέμειναν, κατόπιν της ήττας της πρότασης της αποχώρησης, με ελάχιστη διαφορά, στη γενική συνέλευση που έγινε αργά το απόγευμα της 16ης.

(Ο Σταύρος απέδωσε την νίκη της σκληρής γραμμής στη λευκή ψήφο των επροσώπων της ΚΝΕ, Ιωάννας Καρυστιάνη και Αλέκου Αλαβάνου.) Βλέποντας όμως τα πράγματα από το σήμερα, δεν μπορώ να πω ότι κάποιος ακριβώς φταίει για τη λάθος εκτίμηση της κατάστασης.
Ήταν όλα τόσο ρευστά, τόσο χαοτικά, τόσο ασαφή, αλλά και τόσο συναισθηματικά έντονα, και επιπλέον όλοι οι πρωταγωνιστές της κατάληψης είχαν το ελαφρυντικό της μετεφηβικής ηλικίας.

Δυστυχώς, όμως, τέτοια ελαφρυντικά είναι για τα δικαστήρια, όχι για την Ιστορία. Στην Ιστορία, ο γέγονε γέγονε. Και, δυστυχώς, δεύτερη ευκαιρία δεν υπάρχει για ένα δραματικό ιστορικό συμβάν, όπως κατέληξε να είναι η κατάληψη του Πολυτεχνείου.

Κρίνοντας τα γεγονότα λοιπόν με βάση τη σημερινή γνώση, το συμπέρασμα είναι σαφές: όσοι φοβούνταν ότι το Πολυτεχνείο θα οδηγούσε στη ματαίωση της πορείας φιλελευθεροποίησης που ήταν σε εξέλιξη το φθινόπωρο του 1973 ήταν πιο κοντά στην αλήθεια από τους άλλους· ή, αν θέλετε μια πιο ουδέτερη έκφραση—καθώς ήταν πιθανό να κινούνταν ο Ιωαννίδης έτσι κι αλλιώς—ήταν πολύ πιθανότερο να πέσουν μέσα.

Όπως και έπεσαν. Από κει και πέρα, αυτό δεν έγινε με βάση προκαθορισμένα δρομολόγια, κάποιο προϋπάρχον ιστορικό «λιμπρέτο», κατά Χέρτσεν, αλλά τη σύνθετη, χαοτική δυναμική που αναπτύχθηκε εκείνες τις ημέρες, ανάμεσα σε πολλές απόψεις και πολλές ομάδες πολιτικών συμφερόντων.

Ενα είναι το βέβαιο: **η κατάληψη-εξέγερση του Πολυτεχνείου δεν έριξε τη Χούντα**. Τουναντίον μάλιστα. Έληξε με τρόπο βάρβαρο και τραγικό, και λίγες ημέρες μετά ήρθε μια άλλη Χούντα, χειρότερη από την πρώτη, μια επιδείνωση της κατάστασης που μάλλον δεν θα είχε συμβεί αν δεν

είχε προηγηθεί η κατάληψη του Πολυτεχνείου.

Η κατάληψη αποδείχθηκε εκ των υστέρων μια τραγική αποτυχία, που μας πήγε πολύ πίσω —προς ένα στρατοκρατικό καθεστώς πολύ πιο σκληρό και αυταρχικό, που διέλυσε στους επόμενους μήνες κάθε ίχνος αντίστασης: από την εισβολή του τανκ στο Πολυτεχνείο και μέχρι την πτώση της Χούντας, μέσα σε λίγους μήνες, η αντίσταση στη Χούντα εκμηδενίστηκε.

Όταν η Χούντα κατέρρευσε, τον Ιούλιο του 1974, ή σωστότερα αυτοκτόνησε, λόγω του φρικτού εγκλήματος του κυπριακού πραξικοπήματος που προκάλεσε, οι φυλακές ήταν γεμάτες αντιστασιακούς, και δεν κυκλοφορούσε ούτε ένας ελεύθερος, και ενεργός.

Τα όσα έγραψα παραπάνω σημειωτέον, δεν προκύπτουν μόνο από μια ψύχραιμη σημερινή ματιά στα γεγονότα. Είναι κατά βάση και ο τρόπος με τον οποίο διαβάσαμε τις εξελίξεις από τις 17 Νοεμβρίου και μετά, τότε, όλοι όσοι εναντιωνόμασταν στο καθεστώς, αριστεροί, κεντρώοι και δεξιοί, φανατικοί και μετριοπαθείς.

Για να το πω πιο λαϊκά, μετά το Πολυτεχνείο όλοι είχαμε την εντύπωση ότι την πατήσαμε άσχημα. Κανείς μας δεν είχε την παραμικρή αμφιβολία περί του τι θα συνέβαινε από εκεί και εμπρός: τα πράγματα είχαν πάει και θα πήγαιναν προς το χειρότερο.
Κανείς δεν χάρηκε από τα όσα έγιναν, κανενός δεν αναπτερώθηκαν οι ελπίδες— εκτός ίσως κάποιων που μεταχουντικά το γύρισαν στην τρομοκρατία.

Το πολυακουσμένο απόφθεγμα του Μίμη Δεσποτίδη *«η κατάστασις επιδεινουμένη βελτιούται»* αποδείχθηκε στην περίπτωση του Πολυτεχνείου 100% λάθος. Η κατάσταση επιδεινούμενη είχε επιδεινωθεί, και πολύ μάλιστα.
Είχε γίνει, για την ακρίβεια, μαύρο χάλι. Μετά την καταστολή της εξέγερσης του Πολυτεχνείου, και το αντιπραξικόπημα του Ιωαννίδη, μας κόπηκαν όλων τα φτερά.

Νοιώσαμε ξαφνικά ότι η Χούντα μπορεί κάλλιστα να κρατήσει άλλα δέκα χρόνια, ή και παραπάνω. Και όποιες στρατηγικές αντίστασης είχαμε αναπτύξει ως τότε, τουλάχιστον στον κεντρώο, κεντροαριστερό και ηπίως κομμουνιστικό χώρο (ΚΚΕ Εσωτερικού) φάνηκαν ξαφνικά εντελώς ανήμπορες να αντιμετωπίσουν τη νέα κατάσταση.

> **Για όσους έζησαν τα γεγονότα του Νοεμβρίου του 1973, η βίαιη καταστολή του Πολυτεχνείου ήταν η αρχή μόνον ενός πράγματος: της Χούντας του Ιωαννίδη, που ήταν πολύ χειρότερη**

Από κει και πέρα, κυκλοφορεί σε κάποιους παλιούς και η άποψη ότι το Πολυτεχνείο, έστω και αν δεν έριξε τη Χούντα, ήταν η αρχή του τέλους της Χούντας. Αυτή η άποψη είτε είναι μια βάναυση

παραμόρφωση της αλήθειας, είτε προϋποθέτει ένα εξωφρενικό άλμα της λογικής.

Είναι, για παράδειγμα, κάπως σαν να λέμε ότι η επίθεση του Χίτλερ στη Μεγάλη Βρετανία, το καλοκαίρι του 1940, ήταν η αρχή του τέλους του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου. Φυσικά, με κάποια ακραία χρήση των λέξων μπορεί και να ήταν—μόνο που για να φτάσουμε από την επίθεση αυτή ως τέλος του τέλους του πολέμου μεσολάβησαν πέντε χρόνια και πενήντα εκατομμύρια νεκροί.

Οχι. Για όσους έζησαν τα γεγονότα του Νοεμβρίου του 1973, η βίαιη καταστολή του Πολυτεχνείου ήταν η αρχή μόνον ενός πράγματος: της Χούντας του Ιωαννίδη, που ήταν πολύ χειρότερη από του Παπαδόπουλου.

Και ήταν το τέλος όχι της δικτατορίας, αλλά της αντίστασης στη δικτατορία, αλλά της ελπίδας ότι αυτή θα τελείωνε στο ορατό μέλλον. Όλοι μας που είχαμε κάπως εμπλακεί στην αντίσταση βιώσαμε τις συνέπειες του Πολυτεχνείου, και όσα ακολούθησαν, ως μια εφιαλτική ήττα, ένα τεράστιο πισωγύρισμα, από μια χλιαρή και κουτσουρεμένη αλλά πάντως υπαρκτή πορεία φιλελευθεροποίησης, κουτσά-στραβά προς τα μπρος, σε ένα πολύ αυστηρότερο και σκοτεινότερο στάδιο αυταρχισμού.

Φυσικά, πρέπει να τονίσω ότι το αποτέλεσμα αυτό δεν έχει τίποτε να κάνει με τα κίνητρα των πρωταγωνιστών της κατάληψης του Πολυτεχνείου.
Οι περισσότεροι από όσους ξεκίνησαν την κατάληψη, αλλά και όσοι πήραν μέρος σε αυτήν στις επόμενες ημέρες, δημιουργώντας –ας την πούμε έτσι– την αρχή μιας γενικότερης εξέγερσης, το έκαναν στοχεύοντας στην πτώση της Χούντας.

Αλλά πέρα από θαυμασμό που οφείλουμε στο θάρρος όσων πήραν μέρος σε αυτά γεγονότα, τον πόνο μας για τα θύματα της χουντικής βίας και την οργή για τους θύτες, η αλήθεια δεν αλλάζει: το Πολυτεχνείο όχι μόνο δεν έριξε τη Χούντα, αλλά πήγε κάθε προσπάθεια να ανατραπεί προς τα πίσω. Πολύ-πολύ πίσω.

Κλείνω αυτή την δοκιμιακή παρένθεση [στο βιβλίο] με μια συζήτηση που έκανα πρόσφατα με έναν φίλο από τα χρόνια της Χούντας, ο οποίος το 1973 είχε ανώτερη κομματική θέση στο ΚΚ Εσωτερικού, μέσα στην Ελλάδα.

Του είπα ότι έγραφα για εκείνα τα χρόνια και του ζήτησα να διασταυρώσω κάποια στοιχεία, για τη στάση του Κόμματος στις ημέρες της κατάληψης. Αφού με βοήθησε με κάποιες πληροφορίες, η κουβέντα ήρθε στο ίδιο το Πολυτεχνείο και στο νόημά του.

Του ανέφερα τη συνάντησή μου με τον Άξελ (Σωτήρη Βαλντέν) στο Παρίσι, στις 14 Νοεμβρίου του 1973, και την οργή του —που αντιπροσώπευε τη στάση της ηγεσίας του ΚΚΕ Εσωτερικού— για τους «γκοσίστες» που είχαν εισβάλει στο Πολυτεχνείο, δυναμιτίζοντας το κλίμα της φιλελευθεροποίησης, στο οποίο πίστευε το κόμμα. Και πρόσθεσα ένα σχόλιό μου, τωρινό.

«Από την απόσταση του χρόνου, κρίνω ότι η αντίδρασή του ήταν σωστή, μέσα στην τότε οπτική. Δες πόσο πίσω μάς πήγε το Πολυτεχνείο».

Το Πολυτεχνείο έφερε σε μεγάλο βαθμό τον Ιωαννίδη, ο Ιωαννίδης το πραξικόπημα στην Κύπρο, και αυτό ήταν η αιτία που δημιούργησε τον «Αττίλα»

Ο παλιός φίλος, που τον καιρό εκείνο ήταν υποστηρικτής της επίσημης κομματικής γραμμής, ακριβώς όπως και ο Άξελ, το σκέφτηκε για λίγο και μου απάντησε:

«Δεν είμαι σίγουρος ότι έχεις δίκιο. Ποιος ξέρει πόσα χρόνια θα έπαιρνε να φτάσουμε σε πραγματική δημοκρατία αν παίζαμε, όπως θέλαμε τότε, το παιχνίδι του Παπαδόπουλου, με τις εκλογές που θα έκανε ο Μαρκεζίνης. Βέβαια, με την εξέγερση, την καταστολή της, και τον ερχομό του Ιωαννίδη στην εξουσία, τα πράγματα βραχυπρόθεσμα έγιναν πολύ χειρότερα. Αλλά χωρίς το Πολυτεχνείο δεν θα είχε έρθει ο Ιωαννίδης. Και χωρίς τον Ιωαννίδη δεν θα είχαν πάει τα πράγματα στα άκρα, ώστε να αντιδράσουν και οι Αμερικάνοι. Ίσως λοιπόν, με αυτή την έννοια, το Πολυτεχνείο επιτάχυνε πολύ την εξέλιξη προς τη δημοκρατία».

Του είπα μόνο ένα πράγμα:

«Σου προτείνω να παρουσιάσεις αυτή την άποψή σου στην Κύπρο. Κι αν βρεις εκεί κοινό να συμφωνήσει μαζί σου, τότε θα συμφωνήσω κι εγώ».

Γιατί αυτό είναι βέβαιο: χωρίς τον Ιωαννίδη, η τραγωδία της Κύπρου δεν θα είχε συμβεί. Και χωρίς το Πολυτεχνείο, κατά πάσα πιθανότητα δεν θα είχε πάρει το πάνω χέρι ο Ιωαννίδης.

Καταλήγω πάλι με τον Καβάφη στον οποίο αναφέρθηκα. Όλα όσα είπα είναι εικασίες, κατόπιν εορτής. *«Τα μέλλοντα γνωρίζουν οι θεοί»*. Και κανείς μας, τότε ή τώρα, δεν είναι Θεός. Η Ιστορία δεν έχει λιμπρέτο. Το μόνο βέβαια συμπέρασμα είναι ότι η κατάληψη του Πολυτεχνείου δεν έριξε την Χούντα. Και ας γιορτάζουν ό,τι θέλουν, από νηπιαγωγεία, μέχρι οργανώσεις, μέχρι κόμματα, μέχρι δήμους και συλλόγους.

Ετσι είναι. Γιατί χωρίς το πραξικόπημα κατά του Μακαρίου η Τουρκία δεν θα είχε δικαιολογία να εισβάλει στην Κύπρο. Και χωρίς τη στήριξη της Χούντας του Ιωαννίδη το πραξικόπημα δεν θα είχε γίνει.

Το Πολυτεχνείο έφερε σε μεγάλο βαθμό τον Ιωαννίδη, ο Ιωαννίδης το πραξικόπημα στην Κύπρο, και αυτό ήταν η αιτία που δημιούργησε τον «Αττίλα». Οι αιτιακοί δεσμοί ανάμεσα στα γεγονότα αυτά δεν είναι απόλυτοι –πάντα κάποιο βήμα στραβό μπορεί να κάνει η Ιστορία–, αλλά είναι ισχυρότατοι.

Και μας δείχνουν ότι ο διαμερισμός της Κύπρου, το αίμα, οι χιλιάδες νεκροί και αγνοούμενοι, έλληνες στρατιωτικοί και Ελληνοκύπριοι, και οι εκατοντάδες χιλιάδες ξεριζωμένοι πρέπει να μπουν στον λογαριασμό αν θέλουμε να κρίνουμε αναδρομικά το Πολυτεχνείο ως συνέπεια.

Το ξαναλέω, για να μην παρεξηγηθώ, καθώς το θέμα σηκώνει πολλές παρεξηγήσεις: δεν κρίνω εδώ προθέσεις. Όμως, χωρίς το Πολυτεχνείο και την αλυσίδα γεγονότων που ξεκίνησε, κατά πάσα πιθανότητα –η Ιστορία δεν έχει βεβαιότητες– η τραγωδία της Κύπρου δεν θα είχε συμβεί.

Αυτό να το θυμόμαστε. Όταν κοιτάμε το παρελθόν και κάνουμε κρίσεις, πρέπει να μετράμε τα γεγονότα μέσα στην πραγματική προοπτική τους, που πάει να πει στην προοπτική των εναλλακτικών που υπήρχαν κάθε στιγμή. Και σε ένα τέτοιο κοίταγμα δεν επιτρέπεται να βλέπουμε μόνο τις εναλλακτικές που μας βολεύουν.

Το ότι υπάρχει αιτιακή σχέση ανάμεσα στο Πολυτεχνείο και στο ότι χάθηκε η μισή Κύπρος –το πόσο ισχυρή είναι η σχέση αυτή δεν έχουμε ακόμη όλα τα στοιχεία για να το μάθουμε– είναι γεγονός. Ένα γεγονός πολύ δυσάρεστο, φοβερό. Αλλά είναι υποκρισία και δειλία να μην το ομολογούμε.

Εμείς που έχουμε το πικρό προνόμιο της άμεσης εμπειρίας ας το κοιτάξουμε ξανά αυτό το παραμύθι που αφήσαμε να διαδοθεί, ότι τάχα «το Πολυτεχνείο έριξε τη Χούντα».

Ας μην ταΐζουμε τα παιδιά μας με χρυσωμένα σκύβαλα, ας μην τα στραβώνουμε με φαντασιοπληξίες. Ας τους δώσουμε λίγη αλήθεια. Πικρή-ξεπικρή, η αλήθεια είναι πάντα καλύτερη από το ψέμα.

11.11.2019

Πηγή: Protagon.gr